

BARTÓK ROMÁN NÉPZENEGYŰJTŐ UTJAI

KELEMEN IMRE

(Közlésre érkezett: 1977. január 31.)

Bartóknak egy 1930-ból való levelében, amelyet Octavián Beu román folkloristához intézett, azt olvashatjuk, hogy a román népzene gyűjtését 1909 nyarán kezdte meg Belényes környékén, s ott is fejezte be 1918 nyarán.¹

Ez a közlés bizonyos kiegészítést, illetve pontosítást kíván:

1. A rendszeres gyűjtés valóban 1909 nyarán kezdődött, azonban az első román dallamokat 1908 novemberében jegyezte le Bartók a Toroczkó közelében fekvő, vegyes lakosságú faluban Székelyhidason (Podeni). Mindössze 4 dallamról van szó. Fonográflevétel nem készült róluk s szövegjegyzésük is hiányos.
2. 1918. nyarán Bartók csakugyan járt Belényesen és környékén. Ez alkalommal azonban pihenni ment oda. Arról, hogy még gyűjtőmunkát is végzett volna, nincsen tudomásunk. Az 1967-ben megjelent *Rumanian Folk Music*² köteteiben az utolsó gyűjtési időpont 1917 július (Havasdombró és Örvényes). Később maga Bartók is erre a dátumra emlékezett.³ Meg kell azonban jegyeznünk, hogy ha román népzénét már nem is, magyart még gyűjtött 1918-ban: Békés megyében (Körösladány, Vésztő) és Szolnok megyében (Jánoshida, Újszász). Ha tehát a jóval későbbi (1936) kisászsiai gyűjtőúttól eltekintünk, akkor az 1918-as esztendő az általános gyűjtőmunka befejezésének éve.

Bartók természetesen nem gondolta munkáját lezártnak. Az első világháború eseményei azonban már korábban is megakadályozták terveinek valóra váltását. Elmaradt a csuvas-tatár gyűjtőút, s nem jutott el Moldvába sem, ahol szándéka szerint a csángó és a román népzénét tanulmányozta volna. A háborút követő idők viszonyai pedig egyenesen lehetetlenné tették minden ilyen irányú tevékenységet. „Ennek a munkának már bealkonyult” – írta szomorúan 1921-ben Busitia Jánosnak, belényesi barátjának.⁴

A gyűjtő helyébe ezután a tudós lépett. Gazdag anyag várt tudományos feldolgozásra, rendszerezésre. A román népzene szinte haláláig foglalkoztatta Bartókot, elkísérte kényszerű emigrációjába is. A súlyos gondokkal küzdő, gyógyíthatatlan betegségben szenvedő muzsikusz számára az otthon, a hazai tájat, az életet jelentette.

Napjainkban már rendelkezésünkre áll mindaz a román dallamkincs amit Bartók 1908 és 1917 között feljegyzett.⁵ Ezáltal lehetővé vált egyrészt, hogy gyűjtőútjait megfelelő pontossággal nyomon követhessük, valamint, hogy a korábbiaknál teljesebb, megbízhatóbb kimutatást készíthessünk azokról a helységekről ahol, vagy ahonnan a gyűjtés történt. Jelen dolgozatunk ezt a célt tűzi maga elé. A román népzenefeldolgozások kérdésével egy későbbi tanulmányunkban fogunk foglalkozni.

A román népzene rendszeres gyűjtését Bartók 1909 nyarán kezdte meg a Bihar megyei Belényes-környéki falvakban. Hogy miért éppen ezt a vidéket választotta kiindulásul, nem tudjuk. Nagy István kolozsvári zenetanár közlése szerint⁶, Busitia János úgy tudta, hogy Bartók, bizonyos Békés megyei dallamokon idegen hatást vett észre, s elsősorban az érdekelte, hogy származhat e ez a hatás a szomszédos Biharból. Busitia, akinek feleségét Bartók már korábban ismerte⁷, szívesen vállalta a gyűjtés előkészítését.

Fennállhat annak a lehetősége is, hogy Bartók esetleg hallhatott Békés megyében román dallamokat is. Tudjuk, hogy a bihari románok fenyőfából készült használati tárgyai igen keresettek voltak a gyulai vásárokon, ahová maguk a parasztok vitték el áruikat. Az ilyen vásárok rendszerint több napig tartottak, s természetesen nem hiányozhatott ilyenkor a mulatság, a zene és a tánc sem. Egy alkalommal Bartók is tanúja volt a gyulai vásárnapoknak, s talán ekkor találkozott először a bihari népzenevel⁸.

Első gyűjtőútjára elindulva, Belényesre július 17-én érkezett meg, s a következő napon már munkához is látott. A sok fáradtsággal járó gyűjtőút több mint két hétig tartott. A szokatlanul nagy meleg kimerítette Bartókot. Megbetegedett, s egyelőre abba kellett hagynia munkáját. Felgyógyulása után Vaskoh vidékén szeretett volna tovább dolgozni, de erre csak a következő év februárjában került sor.

Második gyűjtőútja augusztus végén, Torda-Aranyos megye mezőszéki részére vezetett⁹. Alsódetrehem és Mezőkök községekben járt. A gyűjtött anyag átvizsgálása nagy lelkesedéssel töltötte el. A bihari népzene különös fordulatai, gazdag ékesítései valóban „páratlan érdekességű” dolgok voltak, s a Mezőségen hallott énekelt és hangszeres dallamok is egy eddig teljesen ismeretlen, páratlanul eredeti zenei világot képviseltek.

Az 1910-es év elején három gyűjtőútjáról tudunk. Januárban szülőhelyén Nagyszentmiklóson, majd februárban ismét Biharban, ezúttal Belényesen és Vaskoh vidékén gyűjt. Márciusban magyar és román népzenei jegyzet le Magyargyerőmonostoron. Alighanem azt a néhány Bisztráról származó dallamot is itt vehette fonográfra, amelyeknek gyűjtési időpontja a kolinda-kötetben, 1910. III. hó megjelöléssel szerepel. (Valamennyit egy „magasabb iskolai végzettségű” fiatalember énekelt.)

A román népzenevel való találkozás zeneszerzői munkásságában is nyomot hagyott. A magyar és szlovák népzene inspirálta darabok után, elkészültek az első román ihletésű kompozíciók is. A zongorára írott két román tánc (Op. 8/a) a Vázlatok (Op. 9/b) 5. és 6. száma mind az 1910-es évben keletkezett, sőt a „romános” művekhez sorolhatjuk az ugyancsak ebből az időből való két kép (zenekarra, Op. 10) második darabját „A falu táncá”-t is.

Novemberben Szolnok-Doboka megyei falvakat keres fel. Az év végén pedig a karácsonyi iskolaszünetet kihasználva, újabb útra indul. Ez alkalommal Torda-Aranyos megyében a Topánfalva környékén élő mőcök között gyűjtött. Útja nagyon eredményes volt. Nagyon sok hangszeres zenét talált: paraszt-hegedűsöktől, havasi kürtöt fújó asszonyoktól vett fel fonográfjával dallamokat. Ekkor írott leveleiben elragadtatással írt a táj szépségeiről is: „Csodálatosan szép helyeken járok – még ha semmi eredménye se volna utamnak, akkor se bánnám. Fenyvesek közt, óriási havazások, zuhogó patakok . . .”¹⁰

A gyűjtőút a következő év, 1911 januárjának első napjaira is átnyúlt. Néhány, Torda-Aranyoshoz közel fekvő Alsó-Fehér megyei faluban is járt ekkor Bartók, ahol szintén értékes anyagot talált.

Nem sokkal ezután, februárban, már egy újabb bihari út terve foglalkoztatta. Szombatság vidékén szeretett volna gyűjteni, kíváncsi volt, hogy mennyiben hasonlít

ennek a tájnak népzeneje a már korábban megismert Belényes-Vaskoh vidék zenéjéhez. S bár Busitia János számos ajánlólevelet írt számára a szóban forgó falvak papjaihoz, tanítóihoz, az utazására nem kerülhetett sor, mivel váratlanul megbetegedett. Később hangversenykötelezettsége, majd római és párizsi útja (itt arab népzenei felvételeket tanulmányozott) miatt kellett elhalasztania az érdekesnek ígérkező munkát.

Igy tehát csak az év végén juthatott el Biharba. „Hét nap óta dagasztom Szombatság, Rogoz, Drágcseke, Tasádfő, Korbezd és Kotyiklet sárát. Hiába, ez az ország legérdekesebb része népzene szempontjából. Itt minden ősi...” olvashatjuk egy 1911. december 31-én kelt lapján.¹¹ Bartók a Monarchia egyik legelmaradottabb vidékén járt. Olyan helyen is megfordult, ahol egy ember sem tudott se írni, sem pedig olvasni. Kotyiklet – népzenei szempontból – valóban „mintaközség” volt...

Dallam a Bihar megyei gyűjtésből

Mint zeneszerzőt, ekkor már eléggé széles körben ismerték. Művei azonban, ahogyan azt a korabeli kritikákban olvashatjuk, eléggé ellentmondásos fogadtatásban részesültek. Ennek egyik oka az volt, hogy zenekari művei legtöbbször nagyon gyenge előadásban kerültek a hallgatóság elé. Az 1910-es évek elején nemigen találunk olyan karmestert, aki megértő interpretátora lehetett volna nálunk az új zenének, s a zenekarok felkészültsége is hiányos volt. Ilyen körülmények között néhány fiatal muzsikussal¹², 1911 tavaszán megalakította az „Új Magyar Zene-Egyesület” – röviden ÜMZE – elnevezésű társaságot. Ennek feladata, többek között, az lett volna, hogy megfelelő hangversenyzenekart szervezve biztosítsa az új zeneművek méltó tolmácsolását. Voltak akik úgy látták, hogy a magyar zenei életben ezzel egy új korszak nyílt meg. Sajnos nem így történt. A zenekart nem sikerült megszervezni, s az egész vállalkozás négy kamara-hangverseny után abbamaradt. A budapesti közönség továbbra is érdektelenséget mutatott az új muzsika iránt, s a kritika hangja sem változott meg. „Ezért is, meg még sok másféle személyes kudarc miatt”¹³ – Bartók 1912 táján visszavonult a nyilvános zenei élettől.

Annál nagyobb energiával fordult most a népzene kutatás felé. 1912-ben a következő gyűjtőutakra került sor:

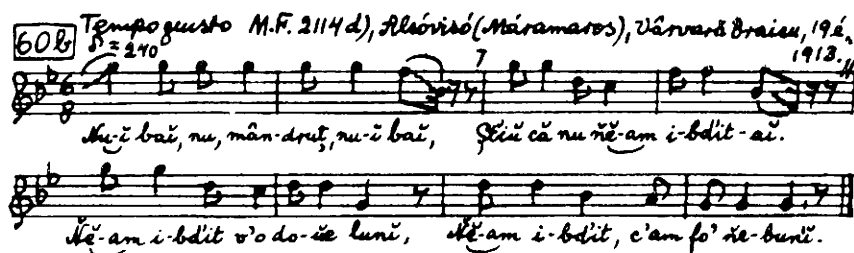
Január hó közepe táján Ugocsa megyei falvakban gyűjt, majd ugyanennek a hónapnak a végén ismét Biharba utazik. Ez alkalommal az Élesd vidéki népzene tanulmányozza. Az ajánló leveleket mint eddig, most is Busitia János írja számára. Márciusban Temes megyében találjuk, áprilisban magyar népzene gyűjt Bereg megyében, de átrándul Szatmár és Ugocsa megyékbe is, hogy újabb dallamokkal gyarapítsa román anyagát. Az időközben kiadásra elfogadott, Belényes-Vaskoh vidéki gyűjtéseit tartalmazó kötet nyomdai munkálatai is szépen haladnak. Bartók augusztusban már a korrektúrán dolgozik.¹⁴ November végén Temes és Torontál megyei községeket keresett fel. Nagyon

sokféle táncot, balladákat gyűjtött s talált esőt-kérő énekeket is. Útjáról nagy lelkesedéssel számolt be Busitia Jánosnak. Munkáját a következő év, 1913 februárjában folytatta ezen a vidéken.

Táncdallam a Temes megyei gyűjtésből

Március 15–27. között került sor máramarosi gyűjtőújtjára. A fáradtságos, de eredményében gazdag útra Birlea János görög katolikus lelkész (egyben folklorista is), Bartók kísérője így emlékezett vissza: „Bartók 1913. március 12-én érkezett Máramaros-szigetre. Onnan egy kétlovas szekér vitte a 45 kilométernyire levő leud községbe. Kimerültnek látszott, elgondolkozó volt, de a munkára egész figyelmét összpontosítani tudta és fáradhatatlannak bizonyult... Alig pihent egy keveset máris munkához látott.”¹⁵ A Bartók nyomában járó későbbi román gyűjtők több olyan idős férfival és asszonnyal találkoztak, akik még emlékeztek rá: „Volt itt egy úr amikor még nem kezdődött el a verekedés (vagyis az első világháború)... aki összeszedte a faluból az összes órákat is gépre is felvette.”¹⁶ A Máramarosban hallott hora lunga dallamok sokáig foglalkoztatták Bartókot. Ősi perzsa–arab kapcsolatokat vélt bennük felfedezni.

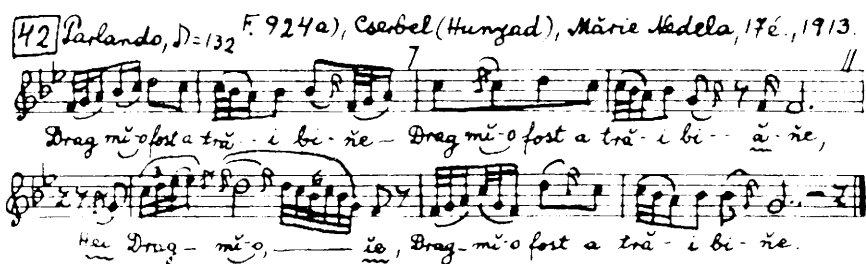
Dallam a Máramaros megyei gyűjtésből

Az év másik nagy román népzene gyűjtő útja a Hunyad megyei volt. Bartók a legjobb időben érkezett erre a vidékre: decemberben karácsony–új év táján. A téli időszak sok tekintetben kedvez a gyűjtésnek. Egyrészt sokféle énekes népszokás kapcsolódik az akkori ünnepekhez, másrészt a parasztok is jobbra otthon tartózkodnak. Így nemigen csodálkozhatunk azon, hogy Bartók egy Hunyad megyei faluban, Paucinesden, 24 óra leforgása alatt nem kevesebb mint 105 dallamot gyűjtött: 45 táncdallamot, 28 kolindát (hosszú szövegekkel) s további 32 más éneket. Ehhez természetesen a gyűjtő rá-

termettségén kívül az kellett, hogy a vidék népzeneje gazdag legyen, továbbá az, hogy az emberek könnyen kaphatók legyenek az éneklésre.

Ilyen vonatkozásban a román és szlovák vidékeken a gyűjtő bizonyos fókig könnyebb helyzetben volt mint a magyar falvakban. A nemzetiségi területeken a gyűjtést a helyi értelmiségiek (papok, tanítók) is inkább tekintették szívügyüknek s tőlük telhetően igyekeztek segíteni a munkát.

A Hunyad megyei népzeneét Bartók annyira érdekesnek találta, hogy a következő év márciusában, a Magyar Néprajzi Társaság rendezésében, előadást tartott róla. A zenei bemutatásokat a Cserbelből Budapestre utaztatott parasztok szolgáltatták. Az előadás anyaga „A hunyadi román nép zenedialektusa” címmel rövidesen megjelent az Ethnographia című folyóiratban is.¹⁷

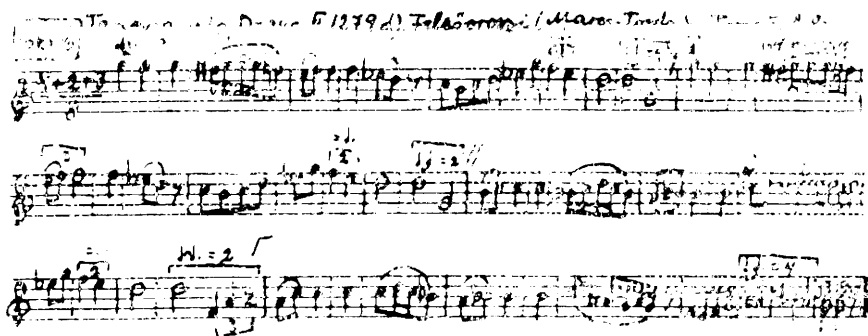

Dallam a Hunyad megyei gyűjtésből

Ami a további gyűjtőmunkát illeti az 1914-es évben két nagy gyűjtőútra került sor. Az egyik út ismét Biharba, a másik pedig Maros-Torda megyébe vezetett. A bihari út célja ez alkalommal az volt, hogy egy adott falu – Havasdombró – teljes népzenei anyagát felmérje egy későbbi monográfia számára. Busitia János leveléből kitűnik, hogy nem volt könnyű olyan falut találni, ahol „minden meg legyen ami a monográfiához szükséges”¹⁸. A Béli-hegyekben fekvő Havasdombró a közlekedési utaktól viszonylag távoleső, zárt közösségű település volt. Az 1910-es népszámlálás adatai szerint 1290 ember élt a faluban, valamennyien görögkeleti vallású románok. Bartók a közeli Örvényesen egy Marele Isaias nevű erdész házánál szállt meg, mivel a havasdombrói pap nem vállalta a kalauzolását. Busitia leveléből tudjuk azt is, hogy Marele erdész nagy „kalákát” rendezett.

Valószínű, hogy erre, a havasdombrói énekeseken kívül más közeli falvakból is jöttek énekesek (Borz, Pantasa, Súlyom, Tenkeszéplak). Ezeken a helyeken tehát helyszíni gyűjtés nem történt. Havasdombróra Busitia kíséretében ment, elsősorban a vasárnapi tánc érdekelt. A falu öreg paraszthegedűsétől, Petrisor Pusco-tól mintegy 40 táncdallamot jegyzett le. Sikerült havasikürt-felvételeket is készítenie. Közel 70 dallam gyűlt össze a falu népzenei monográfiájához. Bartók természetesen nem gondolt a munka befejezésére. Fonográfhengereinek egy részét Belényesen hagyta egy későbbi havasdombrói gyűjtés számára¹⁹.

Áprilisban feleségével Ziegler Mártával együtt Maros-Torda megyébe utaztak. Ez alkalommal magyar népdalokat is gyűjtött, de több román lakosságú faluban is járt. Egy Felsőoroszi nevű faluban jegyezte fel azt a kolinda-szöveget amelyet később a Cantata profana-ban használt fel²⁰. A munkában felesége is részt vett. A helységnév-kimutatásában közölt Maros-Torda megyei falvak közül Bala, Körtekapu, Maroskisfalud, Mezőmajos, Nyárádtő községekben, férje útmutatásai alapján, ő végezte a gyűjtést.

Táncdallam a Maros-Torda megyei gyűjtésből

Bartóknak sok terve volt az év további részére is. Augusztusban Moldvába akart menni, hogy ott a csángó és a román népzene tanulmányozza. Közbeszólt azonban a háború, s ezek a tervek sem akkor sem pedig később nem valósulhattak meg.

A további gyűjtőutak 1915–1917

Bartók a háború kitörése után nem sokkal levelet írt Ion Bianunak, a Román Tudományos Akadémia könyvtárosának a máramarosi gyűjtés kiadásának ügyében.²¹ Ebben a levélben olvashatjuk a következő sorokat: „Már régóta akartam írni Önnek, de az események olyan izgalmat váltottak ki belőlem, hogy szinte megbénítottak. Amit leginkább óhajtanék az, hogy legalább köztünk és Románia között maradjon fenn a béke. De akármi történjék is, megkezdett munkámhoz hű maradok: életem céljának tekintem, hogy folytassam és befejezzem a román népzene tanulmányozását legalább Erdélyben...”

1915-ben nem gyűjtött román népzene. Erre az időre esik Zólyom megyei gyűjtőútja. Az itt talált pásztordalok, lakodalmi énekek, a szénagyűjtéshez kapcsolódó dallamok a maguk jellemző – lid, mixolid – melódikus fordulataival, talán emlékeztették bizonyos bihari dallamokra. De emlékeket ébreszthetett maga a táj is. Az Alacsony-Tátra alatt fekvő Hédel nevű faluból így ír feleségének: „Nagyszerű vadirtások vannak a hegyoldalakon, fantasztikus százéves korhadt fatörzsekkel, villámsújtotta fákkal. Az erdők legnagyobb része olyan amilyent mi szeretünk. Aztán sötét völgyekben zuhogó patakok, megint nagy, széles magas hegyhátak...”²² Mintha 1910-es mőc-vidéki útjáról írta!

A román népdalok utáni vágyakozását mutatják ebben az évben keletkezett kompozíciói is. (A Román népi táncok, a Kolindák két sorozata, a Szonatina, a Kilenc román népdal énekhangra és zongorára valamint a 4 szolamú női karra írt Két román népdal.)

1916 nyarán, valószínűleg marosvásárhelyi tartózkodása idején, különböző vidékre való román katonáktól jegyez le dallamokat²³

Nagyobbszabású gyűjtőútra csak egy évvel később került sor. 1917 júliusában több Arad megyei községben járt, majd ezt követően nemsokára ismét elindult, a számára oly kedves bihari vidékre. Ez alkalommal azonban nem egyedül ment.

Útjára magával vitte Tango Egisto-t, az operaház kiváló olasz karmesterét, aki nem sokkal ennek előtte nagy sikerrel mutatta táncjátékát, a Fából faragott királyfit.

egyébként is azt az érzést kelti az olvasóban, hogy az összeállító a többi forrás átvizsgálásakor sem járt el kellő alapos-sággal, körültekintéssel.²⁸

3. Az eddigi legjobb helységnévtáblázat összeállítása Tiberiu Alexandru román népzenekutató nevéhez fűződik, aki két publikációjában is foglalkozott ezzel a kérdéssel.²⁹ A szerző, munkájában felhasználta a kiadott román anyag idevonatkozó adatait, valamint Carpitella és Szegő Júlia fentebb említett táblázatait is. Kimutatásába így olyan helységek is bekerültek, ahonnan nem volt ismeretes gyűjtött népzenei anyag.³⁰ Ezekhez – nagyon helyesen –, azt a kommentárt fűzte, hogy „fenntartással kell kezelni őket.” A táblázat közli a községek hivatalos román és a régi magyar elnevezését, valamint az akkori román közigazgatási beosztás szerinti rajont (kerület) valamint tartományt is. Feltűnő továbbá mindazon eltéréseket, amelyek Bartók román helységnév-használatában megfigyelhetők. A magyar helységneveket illetően nem jár el következetesen. Nem tudni mikori kiadású helységnévtárat vett alapul, erre vonatkozólag nem ad forrásmegjelölést.
4. Az RFM első és második kötetében is találunk egy-egy táblázatot. Ezek természetesen nem teljesek. Hiányzanak belőle a máramarosi falvak valamint azok a helységek, ahonnan csak kolindákat gyűjtött Bartók. Néhány község esetében nem történt meg a pontosítás ill. azonosítás. A magyar elnevezésekben itt is elég sok a következetlenség.³¹
5. Meg kell még említenünk Traian Mirza tanulmányát, amely a bihari helységekkel kapcsolatos kérdéseket tárgyalja s ennek során néhány figyelemreméltó megállapítást tesz.³²

Alábbi kimutatásunkat igyekeztünk úgy összeállítani, hogy abban pótoljuk ill. ha erre szükség volt helyesbítsük ill. kiegészítsük a korábbi táblázatok anyagát. Ezért újra átnéztük Bartóknak valamennyi megjelent kötetét és román népzenét közlő tanulmányát³³. Ezeket egybevetettük az RFM és Tiberiu Alexandru jegyzékeivel. A magyar helységneveket illetően az 1913-ban megjelent Helységnévtárat vettük alapul, de ahol szükségesnek mutatkozott ott az 1907-es kiadást is használtuk³⁴. Ezzel kapcsolatosan meg kell jegyeznünk, hogy a magyar helységnév-használatban mutatkozó eltérések (Bartók használatában is!) jórészt arra vezethetők vissza, hogy a gyűjtések idején sok falunak nem volt törzskönyvezett, tehát hivatalos neve. Így pl. 1907-ig csak Máramarosban és Maros-Torda megyében végezték el a törzskönyvezést³⁵ s bár 1913-ra, Hunyad megye kivételével már a többi minket érintő megyében is végrehajtották ezt a korábbi rendelkezést, a közhasználatban az új elnevezések nem tudtak meghonosodni egyik napról a másikra. A román helységneveket az RFM adatai alapján közöljük.³⁶ A helységek sorszáma után lévő csillag arra utal, hogy az illető községre vonatkozó további adatok, egybevetések találhatók a „Megjegyzések” megfelelő száma alatt. Az itt használt rövidítések a „Jegyzetek”-ből könnyen visszakereshetők.

A teljesség kedvéért külön kimutatást készítettünk azokról a falvakról is, ahonnan ugyan nem került elő gyűjtött anyag, de Tiberiu Alexandru táblázatában szerepelnek.

ALSÓ-FEHÉR VÁRMEGYE
(ALBA DE JOS)

1.* Cărpiniș	Abrudkerpenyes	1910. XII.
2. Feneș	Feneș	1911. I.
3.* Petroșan	Ompolykövesd	1911. I.
4.* ?	?	1911. I.

A megye négy helységéből gyűjtött dallamok száma:

a) énekelt dallamok: 82 (ebből kolinda: 24)

b) hangszeres dallamok: 44

Összesen: 126 dallam

ARAD VÁRMEGYE
(ARAD)

5. Arad	Arad	1917. VII.
6.* Mănerău	Marosmonyoró	1917. VII.
7. Moneasa	Menyháza	1917. VII.
8. Micălaca	Mikélaka	1917. VII.
9.* Pornești	Pernyefalva	1917. VII.
10. Petris	Marospetres	1917. VII.
11. Săvârsin	Soborsin	1917. VII.
12. Socodor	Székudvar	1917. VII.
13. Toc	Tok	1917. VII.
14.* Troias	Torjás	1917. VII.

A megye 10 helységéből gyűjtött dallamok száma:

a) énekelt dallamok: 95 (ebből kolinda: 18)

b) hangszeres dallamok: 30

Összesen: 125 dallam

BIHAR VÁRMEGYE
(BIHOR)

15. Beius	Belényes	1910. II.
16.* Borz	Borz	1914. II.
17. Bulz	Csarnóháza	1912. II.
18. Budureasa	Bondoraszó	1909. VII.
19. Căbești	Biharkaba	1914. II.
20.* Cămp	Vaskohmező	1910. II.
21.* Cărpinet	Kerpenyéd	1909. VII.
22.* Cocluba-Mare	Alsókocsoba	1912. I.
23.* Corbești	Hollószeg	1912. (1911. XII. ?)
24.* Cotiglet	Kótliget	1912. (1911. XII. ?)
25.* Cresuia	Kereszély	1909. VII.
26.* Criștior	Biharkristyór	1909. VII.
27.* Decănești	Dékányos	1912. I.
28.* Delani	Gyalány	1909. VII.
29.* Drăgănești	Dragánfalva	1909. VII.
30. Drăgești	Drăgcséke	1911. XII.
31.* Dumbravita-de-Codru	Havasdombró	1914. II. 1917. VII.
32.* Ginta	Gyanta	1912. I.
33. Groși	Tőtös	1912. I., II.
34. Hotăreș	Határ	1909. VII.
35.* Incești	Jancsófalva	1911. XII.
36. Leheceni	Lehecsény	1909. VII. (VIII. ?)
37.* Lelești	Lelesd	1909. VII. (VIII. ?)

38.*	Lorau	Remetelórév	1912. II.
39.*	Luncșoara	Élesdlok	1912. II.
40.*	Pântășești	Pantasa	1914. II.
41.*	Pociovelişte	Pócsafalva	1914. II.
42.*	Poiana	Biharmező	1909. VII.
43.	Rogoz	Venterrogoz	1911. XII.
44.*	Săliște-a-de-Vaşcau	Vaskohszeleste	1909. VII.
45.*	Sâmbăta	Szombatság	1911. XII.
46.*	Sanmartinul-de-Beius	Belényesszentmárton	1909. VII.
47.*	Sebiş	Kőrössebes	1909. (VIII. ?)
48.	Șoimi	Sólyom	1914. II.
49.*	Șuplacul-de-Tinca	Tenkeszéplak	1914. II.
50.	Tășad	Tasádfő	1911. XII.
51.*	Tielec	Telek	1909. VII.
52.*	Urviş	Belényesörvényes	1914. II., 1917. VII.
53.	Vaşcău	Vaskoh	1910. II.
A megye 39 helységéből gyűjtött dallamok száma:			
a)	énekelt dallamok:	555 (ebből kolinda: 109)	
b)	hangszeres dallamok:	243	
	Összesen:	798 dallam	

HUNYAD VÁRMEGYE (HUNEDOARA)

54.*	Cerbál	Cserbel	1913. XII.
55.*	Feregi	Feresd	1913. XII.
56.*	Ghelari	Gyalár	1913. (1914. I. ?)
57.*	Grădişte	Várhely	1913. XII.
58.	Lelese	Lelesz	1913. XII.
59.	Nucșoara	Nuksora	1913. XII.
60.	Ohaba-Sibişel	Óhábasibisel	1913. XII.
61.*	Păucineşti	Paucsinesd	1913. XII.
62.*	Socet	Szocsed	1913. XII.
63.	Râu-de-Mori	Malomvíz	1913. XII.
64.*	?	?	(1916. VIII.)
A megye 11 helységéből gyűjtött dallamok száma:			
a)	énekelt dallamok:	266 (ebből kolinda: 99)	
b)	hangszeres dallamok:	231	
	Összesen:	497 dallam.	

KOLOZS VÁRMEGYE (CLUJ)

65.	Cărnăraşul	Pusztakamarás	1916. VIII.
66.	Coasta	Gyulatelke	1916. VIII.
67.*	Fântânița	Mezőköbölkút	1916. VIII.
68.*	Mănăştireni	Magyargyerőmonostor	1910. III.
A megye 4 helységéből gyűjtött dallamok száma:			
a)	énekelt dallamok:	36 (ebből kolinda: 5)	
b)	hangszeres dallamok:	1	
	Összesen:	37 dallam.	

KRASSÓ-SZŐRÉNY VÁRMEGYE (CARAS-SEVERIN)

69.*	Valea-Mare	Marosnagyvölgy	1917. VII.
A gyűjtött dallamok száma:			
a)	énekelt dallamok:	17 (ebből kolinda: —)	
b)	hangszeres dallamok:	1	
	Összesen:	18 dallam.	

**MÁRAMAROS VÁRMEGYE
(MARAMURES)**

70.* Bocicoiel	Kisbocskó	1913. III.
71. Breb	Bréb	1913. III.
72. Cuhea	Izakonyha	1913. III.
73. Dragomiresti	Dragomérfalva	1913. III.
74. Glod	Glód	1913. III.
75.* Iapa	Kabolapatak	1912. I.
76.* Ieud	Jód	1913. III.
77. Nănești	Nánfalva	1913. III.
78. Oncesti	Váncsfalva	1913. III.
79.* Pătrova	Petrova	1913. III.
80.* Poieni	Sajómező	1913. III.
81. Valeni	Mikolapatak	1913. III.
82.* Vișeu-de-Jos	Alsóvisó	1913. III.
A megye 13 helységéből gyűjtött dallamok száma:		
a) énekelt dallamok:	260 (ebből kolinda: 33)	
b) hangszeres dallamok:	121	
Összesen:	381 dallam.	

**MAROS-TORDA VÁRMEGYE
(MURES-TURDA)**

83. Bala	Bala	1914. IV.
84.* Comori	Kincsesfő	1914. IV.
85. Dumbrava	Marosliget	1914. IV.
86. Hodac	Görgényhodák	1914. IV.
87.* Ibănești	Libánfalva	1914. IV.
88.* Idicel	Idecspatak	1914. IV.
89. Lechnicioara	Kislekencze	1917. IV. ?
90.* Moiša	Mezőmajos	1914. IV.
91.* Nasna	Maroskisfalud	1914. IV.
92. Orsova	Görgényorsova	1914. IV.
93.* Poarta	Körtekapu	1914. IV.
94.* Răpa-de-Sus	Felsőrépa	1914. IV.
95. Rușii-Munții	Marosoroszfalva	1916. VIII.
96. Sacalul-de-Pădure	Erdőszakál	1916. VIII.
97. Sangerul-de-Pădure	Erdőszengyel	1916. VIII.
98.* Toplița	Maroshévíz	1916. VIII.
99.* Ungheni	Nyárádtő	1914. IV.
100. Urișul-de-Sus	Felsőorosi	1914. IV.
101. Voiniceni	Mezőszabad	1914. IV.
A megye 19 helységéből gyűjtött dallamok száma:		
a) énekelt dallamok:	285 (ebből kolinda: 120)	
b) hangszeres dallamok:	143	
Összesen:	428 dallam.	

**SZATMÁR VÁRMEGYE
(SATMAR)**

102.* Pom	Remetemező	1916. IV. ?
103.* Recea	Lénárdfalva	1912. IV. (1913. IV. ?)
A megye 2 helységéből gyűjtött dallamok száma:		
a) énekelt dallamok:	7 (ebből kolinda: 3)	
b) hangszeres dallamok:	—	
Összesen:	7 dallam.	

SZOLNOK-DOBOKA VÁRMEGYE
(SOLNOC-DOBÍCA)

104.	Gherla	Szamosújvár	1910. XI.
105.*	Luna-de-Jos	Kendilóna	1910. XI.
106.*	Micola	Füzesmikola	1910. XI.
107.*	?	?	1910. XI.

A megye 4 helységéből gyűjtött dallamok száma:

a) énekelt dallamok: 26 (ebből kolinda: 5)

b) hangszeres dallamok: 8

Összesen: 34 dallam.

TEMES VÁRMEGYE
(TIMIȘ)

108.	Denta	Denta	1912. XII.
109.	Ghilad	Gilád	1912. XII.
110.*	Jadani	Mezőzsadány	1913. II.
111.	Jebel	Széphely	1912. XII.
112.*	Mănăstur	Monostor	1912. III.
113.	Murani	Temesmurány	1912. III.
114.*	Satchinez	Temeskenéz	1912. III.
115.*	Seceani	Temesszécsény	1912. III.

A megye 8 helységéből gyűjtött dallamok száma:

a) énekelt dallamok: 108 (ebből kolinda: 21)

b) hangszeres dallamok: 79

Összesen: 187 dallam.

TORONTÁL VÁRMEGYE
(TORONTAL)

116.*	Alibunar	Alibunár	1912. XII.
117.	Banloc	Bánlak	1912. XII.
118.*	Cenadu-Mare	Nagycsanád	1913. II.
119.	Foeni	Fény	1913. II.
120.	Igriș	Egres	1912. XI.
121.*	Petrovasile	Petre	1912. XII.
122.*	Sânnicolaul-Mare	Nagyszentmiklós	1910. I.
123.*	Saravale	Sárafalva	1912. XI.
124.*	Seleuș	Keviszöllős	1912. XII.
125.*	Tolvădia	Tolvád	1912. XII.
126.	Uzdin	Újözora	1912. XII.
127.*	Vălcani	Valkány	1912. XI.

A megye 12 helységéből gyűjtött dallamok száma:

a) énekelt dallam: 276 (ebből kolinda: 47)

b) hangszeres dallam: 156

Összesen: 432 dallam.

TORDA-ARANYOS VÁRMEGYE
(TURDA-ARIES)

128.*	Albac	Fehérvölgy	1910. XII.
129.*	Albac-Gura-Aradi	—	1910. XII.
130.	Bistra	Bisztra	1910. XII.
131.*	Cooc	Mezőkók	1909. IX. (VIII. ?)
132.*	Neagra	Feketevölgy	1910. XII.
133.*	Podeni	Székelyhidas	1908. XI.
134.*	Tritenii-de-Jos	Alsódetrehem	1909. IX. (VIII. ?)

135.*	Vidra-de-Mijloc	Középvirdra	1910. XII.
136.	Vidra-de-Sus	Felsővidra	1910. XII.
- A megye 9 helységéből gyűjtött dallamok:
a)	énekelt dallamok:	134 (ebből kolinda: 26)
b)	hangszeres dallamok:	130
	Összesen:	264 dallam.

UGOCSA VÁRMEGYE (UGOCA)

137.*	Comlăușa	Ugocsakomlós	1912. I.
138.	Târna-Mare	Nagytarzna	1912. I.
139.*	Turț	Turcz	1912. IV.
- A megye 3 helységéből gyűjtött dallamok száma:
a)	énekelt dallamok:	33 (ebből kolinda: 10)
b)	hangszeres dallamok:	49
	Összesen:	82 dallam.

* * *

14 vármegye, 139 helységéből gyűjtött dallamok száma:

a)	énekelt dallamok:	2180 (ebből kolinda: 520)
b)	hangszeres dallamok:	1236
	Összesen:	3416 dallam.

MEGJEGYZÉSEK

1. C.: Cherpenis; HNT. 1907. RFM. Kerpenyes
2. T. A.: Pátringeni; HNT. 1907.: Petrosán, RFM.: Petrozsány
4. Ismeretlen Alsó-Fehér megyei falu, ahonnét mindössze 1 dallam származik (RFM. II. 307 d)
6. T. A.: Minerau, C.: Mănărau; HNT. 1907, T. A.: Monyoró
9. HNT. 1907: Pernyest, RFM.: Pernesd, BÖI (26): Pernyesd
14. C.: Traias
16. RFM. II. Mir.: az előbbiben a magyar helységnév hiányzik, az utóbbinál pedig mind a román, mind pedig a magyar helységnév kérdőjelezve van. Az 1913-as Helységnévtár adatai szerint a falu magyar neve azonos a román elnevezéssel. Számunkra inkább az RFM II. helységnév-táblázatában s a borzi dallamok (RFM. II. 454, 470, 517) gyűjtési adatainál közölt dátum látszik kérdésesnek. 1914 áprilisában ugyanis Bartók nem Biharban, hanem Maros-Torda megyébe gyűjtött. A helyes időpont: 1914 február. Ekkor került sor az örvényesi és a havasdombrói gyűjtőútra. Ana Ardelean, a Borz községbe való parasztlány a szomszédos Örvényesen, Marele erdész házában énekelte fonográfba dalait. Ezt bizonyítják egyébként a fonográfhengerek számok is: az MF 3520 a) számú henger örvényesi énekes, az MF 3520 b) (1), az MF 3521 a) és b) a borzi énekes 3 dallamát őrzi. Az MF 3522-es hengeren ismét örvényesi, az MF 3523-as hengeren pedig havasdombrói dallam van.
20. HNT. 1907, RFM.: Kimp
21. HNT. 1907, RFM.: Kerpenyet
22. T. A., C.: Cocioba de Jos
23. C.: Corbesd; RFM. II.: Hollód; ez a község nem azonos Hollószeggel, hanem a Nagyvárad–vaskohi vasútvonal mentén fekvő Pusztahollód korábbi elnevezése. Bartók valószínűleg a Cotiglet-től (Kötliget) keletre, a Király-erdő alatt fekvő Korbést, később Hollószeg hivatalos nevet kapott faluban járt gyűjtőúton. Ha a fonográfhengerek számozásából próbálunk következtetni akkor ez könnyen igazolható, mivel az MF 1955-ös számú hengeren kötligeti, az MF 1956-os hengeren pedig már hollószegi dallam van (1. C.: 95 l., 12y. ill. 21 t., 95 k.). Ugyanakkor azonban nem szabad elvetnünk a pusztahollódi gyűjtés lehetőségét sem. Ha ugyanis a gyantai gyűjtés

- hengerszámaikat nézzük, amelyek az MF 1962-es számozással kezdődnek (RFM. II. 469b.) azt látjuk, hogy ezek közvetlenül kapcsolódnak az utolsó hollószegi hengerhez (MF 1961 b). RFM. II. 460. sz.). Pusztahollódról viszont tudjuk, hogy alig néhány kilométernyire fekszik Gyantától.
24. T. A.: Coticlet; HNT. 1907. RFM.: Kotyiklet
 25. HNT. 1907. RFM., Bih.: Kreszulya
 26. HNT. 1907. RFM.: Kristyor
 27. HNT. 1907. RFM.: Dekanyesd
 28. Bih., C.: Delan; RFM.: Gyalán
 29. Bih.: Dragoniesd
 31. HNT. 1907: Havasdombrovicza
 32. T. A.: (külön helységgént) Ginta, Rohani; Mir., C.: Ginta-Rohani; RFM.: Gyantarohány, T. A.: Gyantarohány(?), Mir.: Gyanta-Rohány. Ebben az esetben két egymás melletti faluról van szó, amelyeket közigazgatásilag egyesítettek (Így szerepelnek már az 1877. évi helységnévtárban is.). Gyanta magyar lakosságú volt. A román lakosságú falurész neve azonban nem Rohány, hanem Kohány volt; az említett helységnévtár, a Borovszky féle monográfia (Bihar vármegye) s a megyei térképek is így jelölték.
 35. T. A.: Jancesti
 37. Bih. Lelești
 38. RFM.: Lóré, T. A.: Lóré(?)
 39. RFM.: Lökk, Mir.: Élesdlak
 40. Böi 836. oldal: Pantocsezd. A falu egy Pakala nevű helységgel együtt Czigányosd-hoz tartozott közigazgatásilag (Țiganesti-de Bei-us). Az RFM.-ben tévesen Țiganesti-de Cris elnevezéssel szerepel. Lásd még: Mir. 159–163. oldalt.
 41. RFM.: Pocsovelesd, HNT. 1907. Böi.(17): Pocsavelesd.
 42. RFM.: Polyána, Bih., HNT. 1907: Pojana
 44. RFM., HNT. 1907: Vaskószeliste
 45. T. A.: Sumbásag
 46. T. A.: Sînmartin de Beius Bih.: Sânt-Martin; Belényes Szentmárton
 47. RFM., HNT. 1907.: Sebes
 49. RFM., HNT. 1907.: Széplak
 51. T. A., Bih.: Teleac
 52. T. A.: Urviș de Beius
 54. C.: Ciărbăl
 55. T. A.: Ferești, C.: Fereșd
 56. T. A.: Ghelar
 57. T. A.: Sarmizegetuza
 61. C.: Păucinești
 62. RFM.: Szocset
 64. Ismeretlen Hunyad megyei falu; 1 dallam származik innét (RFM. II. 133 b.), amelyet Bartók 1916 augusztusában gyűjtött egy Ion Gruia nevű 30 esztendőes katonától.
 67. T. A.: Chibulcut, C.: Chibulcutul de câmpie
 68. C.: Mănăștiurul unguresc
 69. RFM.-ben a magyar helységnév hiányzik (kérdőjelezve), Krassó-Szörény vármegyében három Valea-Mare (Valemare) nevű községről tudunk. Az egyik a karánsebesi járásban, a másik a boksánbányai járásban, a harmadik pedig a megye északi részén, az Arad megyei Soborsin közelében volt, s a marosi járáshoz tartozott. A gyűjtés, minden valószínűség szerint ebben a faluban – Marosnagylvölgyben – történt.
 70. T. A.: Bișcoiul Mic
 75. Az RFM. II-ben az innét származó dallamok gyűjtési helyeül Sighet (Máramarossziget) van megjelölve. Ugyanott (49. oldal) lábjegyzetben az olvasható, hogy Máramarossziget egyik „külvárosáról” van szó, amelynek neve Kabalapataka volt, s amelyet 1919 után a városhoz csatoltak. Az 1913-as Helységnévtár adatai szerint a falu hivatalos elnevezése: Kabolapatak.
 76. M.: Jeud A Bréb községből származó dallamok lejegyzése is itt történt
 79. T. A.: Petrova
 80. T. A.: Poienile Glodului
 82. T. A.: Vișeu (vișău) de Jos
 84. T. A.: Chinceș, C.: Chinciș
 87. C.: Libaniesd
 88. RFM.: Idécspataka

90. RFM.: Molyos
91. T. A., C.: Micești
93. T. A., C.: Curtecap (Curticap)
94. T. A.: Vătava
98. T. A.: Toplița Romîna
99. T. A.: Niraștau. C.: Niereșteu
102. T. A.: Pomi; HNT. 1907.: Pommi
103. C.: Recia; RFM. II. Lénártfalva
105. T. A.: Lona Someșului, C.: Lona; az RFM. II. Kolozs megyei községeként jelzi. (A falu Szolnok-Doboka megyének déli részén Kolozs megye északi határához egészen közel fekszik.)
106. T. A.: Micula; ugyanitt, mint Szatmár megyei község szerepel. Szatmárban valóban volt egy Mikola nevű falu (a szatmári járásban), ennek lakói azonban magyarok voltak; itt tehát aligha gyűjthetett Bartók román népzénét.
107. Ismeretlen Szolnok-Doboka megyei falu; két dallam származik innét: RFM.: 438 b, és 559.
110. RFM.: Temeszsadány
112. T. A., C.: Mănăstir
114. HNT. 1907, RFM.: Knéz
115. HNT 1907: Szécsány, RFM.: Temesszécsány
116. Jugoszláviához tartozó helység
118. T. A.: Cenadu Mare, C.: Cianad
121. T. A.: Petrovasela, Románpetre; Jugoszláviához tartozó helység neve: Vladimirovacz
122. C.: Sânmiclausul mare
123. T. A., C.: Sarafola
124. Jugoszláviához tartozó község
125. T. A.: Tolvadia
127. T. A.: Valcani
128. HNT. 1907, RFM. Böi. (17): Albák
129. RFM. II.: Albac-Gura-avezi, Böi. 839. oldal: Albak (Gura-arezi); Fehérvölgyhöz tartozó ház-csoport, melynek magyar neve nem volt.
131. T. A.: Țigăreni
132. HNT. 1907, RFM. Nyágra
133. T. A.: Hidis Innét valók első lejegyzései: RFM. II. 67. d, 117, 353, 411
134. T. A.: Tritul de Jos
135. Középvídra nevű falut a helységnévtárakban nem találtunk. A megyei térképek az Alsó- és Felsővídra közötti szétszórott települést jelölték ilyen névvel.
136. T. A.: Vidra, vagy újabb nevén: Avram Iancu.
137. RFM.: Komlós
139. RFM.: Turc (Az RFM.-ben, T. A.-nál valamint a C.-ben mindhárom község Szatmár megyei helységeként jelölve.)

Az alábbiakban felsoroljuk azokat a helységeket, ahonnan gyűjtött anyag nem került elő, de Tiberiu Alexandru táblázatában szerepelnek, mint Carpitellától illetve Szegő Júliától átvett adatok. (Helyesbítéseinket itt is az 1913-as Helységnévtár alapján végeztük.)

1. Abrud	Abrudbánya	Alsó-Fehér vm.
2. Zlatna	Zalatna	Alsó-Fehér vm.
3. Totvărădia (Más elnevezése: Vărădia de Mures)	Tótvárad	Arad vm.
4. Nădlac (Tiberiu Alexandrunál tévesen Arad megyei községeként szerepel. Ezenkívül még egy Nagylak nevű helységről tudunk: ez Alsó-Fehér megyében van, hivatalos neve: Marosnagylak.)	Nagylak	Csanád vm.
5. Orovița (Tiberiu Alexandrunál: Oravicza)	Oraviczafalu	Krassó-Szörény vm.
6. Teregovă	Teregovă	Krassó-Szörény vm.
7. Ihod	Ehed	Maros-Torda vm.
8. Petris	Maroskövesd	Maros-Torda vm.
9. Saliste	Szelistye	Szeben vm.
10. Vinga	Vinga	Temes vm.
11. Cenadu Vechi	Öcsanád	Torontál vm.

12. Pesac	Pészak	Torontál vm.
13. Toracul Mic	Kistárnok	Torontál vm.
- (Tiberiu Alexandrunál: Kistorák; Jugoszláviához tartozó község. Elnevezése: Mali Torak)
Totváradia (Tótvárad) kivételével valamennyi helységnév Carpitellától átvéve.

JEGYZETEK

- [1] Bartók Béla levelei. Szerk. Demény János; Bp. 1976. (A továbbiakban rövidítve: B. L.) 569. szám, 390. oldal.
- [2] Rumanian Folk Musik I–III. Sajtó alá rendezte Benjamin Suchoff; The Hague 1967. Martinus Nijhoff. A. IV–V. kötet 1975-ben jelent meg. (A továbbiakban rövidítve: RFM.)
- [3] B. L. 811. szám, 539. oldal.
- [4] B. L. 382. szám, 265. oldal.
- [5] Pontosabban, amit kiadásra megfelelőnek tartott. Az összegyűlt anyag revíziója során például az 1913-as bihari kötet több dallamát kihagyta az RFM.-ből s valószínű, hogy más megyékből gyűjtött dallamok esetében is bizonyos szelekciót végzett.
- [6] Bartók Béla levelei. III. kötet. Szerk. Demény János; Bp. 1955. 22. oldal, lábjegyzetben.
- [7] Béla Bartók: Ethnomusikologische Schriften, Faksimile – Nachdrucke III. Rumanische Volkslieder aus dem Komitat Bihar; Bp. 1967, 8. oldal (A továbbiakban rövidítve: Bih.)
- [8] B. L. 116. és 117. szám, 108–109. oldal.
- [9] A dallamoknál gyűjtési időpontként 1909 IX. hó olvasható. Ugyanakkor két levelezőlapján is augusztus 31-es dátum olvasható. A Freund Etelkának írott levelezőlap Mezőkökről, a Thomán Istvánnak írott lap pedig Beszterce–Marosludasról van keltezve. Ez utóbbit valószínűleg utazás közben írhatta Bartók. A képeslapokon lévő román népdalok Bihar megyéből valók. (Bih.: 23. és 310. szám) Mivel a lapok megírásának ill. feladásának sorrendje a dátumokból nem derül ki, a mezőszéki gyűjtés időpontját augusztus utolsó napjaiban is megjelölhetjük. A lapokat lásd B. L. 190. és 191. szám, 152–153. oldal.
- [10] B. L. 225. és 226. szám, 170–171. oldal.
- [11] B. L. 251. szám, 184–185. oldal.
- [12] Bartókon kívül Kodály Zoltán Weiner Leó, Kovács Sándor is az alapító tagok közé tartozott.
- [13] Bartók önéletrajzából. Lásd: Összegyűjtött írásai I. Közreadja Szöllősy András; Bp. 1966. 814. oldal. (A továbbiakban rövidítve: BÖI)
- [14] A könyv 1913-ban jelent meg Bukarestben Cantece Poporale Romanesti din Comitatul Bihar címmel. A Román Akadémia adta ki a „Román nép életéből” című sorozatban. (A D. Dille által gondozott faksimile utánnyomásra fentebb már hivatkoztunk.)
- [15] Szegő Júlia: Bartók Béla a népdalkutató Bukarest, é. n. 94. oldal
- [16] uo. 95. oldal
- [17] Németül 1920-ban jelent meg a Zeitschrift für Musikwissenschaft c. folyóiratban. Bartók legtöbb vihart kiváltó cikke volt. Magyar és román oldalról egyaránt támadták érte.
- [18] Bartók-breviárium, 174. szám, 181. oldal
- [19] B. L. 347. szám, 241. oldal.
- [20] Lásd: Béla Bartók: Ethnomusikologische Schriften, Faksimile-Nachdrucke IV. Melodien der Rumänischen Colinde; Bp. 1968. (A továbbiakban rövidítve C.) A dallam sorszáma 12 bb. (10. oldal), a szöveg sorszáma: 4 a. (132. oldal)
- [21] B. L. 323. szám, 227. oldal. A máramarosi gyűjtés csak 1923-ban jelent meg; faksimile utánnyomása 1966-ban. (A továbbiakban rövidítve: M)
- [22] B. L. 330. szám, 231. oldal.
- [23] A községek a következők: Gyulatelke, Mezőköbölkút, Pusztakamarás (Kolozs megye); Erdőszakál, Erdőszengyel, Maroshévíz, Marosoroszfalva (Maros-Torda megye), Remetemező (Szatmár megye), továbbá egy ismeretlen nevű Hunyad megyei falu.
- [24] Bartók Béla megjelenése az európai zenei életben (1914–1926); Zenetudományi tanulmányok VII. kötet, Bp. 1959, 58–60. oldal.
- [25] Bartóknak egy későbbi, Busitiához írt levelében (B. L. 382. szám, 265–66. oldal) szó esik bizonyos lejegyzetlen örvényesi hengerekről. Az RFM; első kötetéből kiderül, hogy a havasikúrt felvételek (mindkettő az 1914-es gyűjtésből való) lejegyzésre kerültek. Kérdés, hogy vajon nem maradt e még több lejegyzetlen felvétel akár 1914-ből, akár pedig 1917-ből?

- [26] B. L. 360. szám, 249. oldal
- [27] Béla Bartók: *Seritti sulla musica popolare a cura di Diego Carpitella*. Torino, 1955. A kötethez Kodály Zoltán írt előszót.
- [28] Ugyanakkor meg kell jegyeznünk, hogy Szegő Júlia ebben a könyvében és más írásaiban is nagy szeretettel és kellő hozzáértéssel foglalkozik Bartók életével és művészetével.
- [29] Tiberiu Alexandru: *Despre localitățile din care Béla Bartók a cules muzică populară românească*. Megjelent a *Revista de folclor* 1957-es évfolyamának 1–2. számában, 172–176. oldal. Ugyanaz a táblázat található a „Béla Bartók despre folclorul românesc” c. könyvében. Bukarest, 1958, 121–129 oldal. (A továbbiakban rövidítve: T. A.)
- [30] Jórészükből mai napig sincsen.
- [31] Talán még több is mint Tiberiu Alexandrunál.
- [32] Lásd: *Bartók-dolgozatok*. Bukarest, 1974. (A továbbiakban rövidítve: *Mir.*)
- [33] Itt a BÖI. szolgált forrásul; a rövidítés után következő zárójelbe tett szám, az illető tanulmány sorszáma jelzi.
- [34] *A Magyar Szent Korona Országainak Helységnevtára 1907, 1913*. (A továbbiakban rövidítve: *HNT.*)
- [35] A törzskönyvezést az 1898. évi IV. törvénycikk rendelte el.
- [36] *A román helységnevekre vonatkozólag a legújabb kiadványok – Indicatorul alfabetice al localităților din Republica Populară Română*, Bukarest 1958, valamint *Suciu: Dictionar istoric al localităților din Transilvania I–II.*, Bukarest, 1967, 1968 – nem voltak számomra elérhetők.